

De Griekse filosoof Porphyrius schreef met zijn Over de onthouding van dieren als voedsel het allereerste filosofische traktaat over vegetarisme. In het vorige nummer van EVA-magazine vond je hiervan een algemene bespreking. Hier gaan we wat dieper in op Boek III, dat gaat over dieren en onze relatie met hen.

De inzichten van Porphyrius in de vermogens van dieren, in de relaties tussen dieren en mensen, in de verhouding tussen verstand en zintuiglijkheid, zijn van een verbluffend niveau. Even verbluffend zijn de kracht en de helderheid van de filosofische argumenten waarmee hij zijn tegenstanders om de oren slaat. Bepaalde argumenten zijn hun tijd ver vooruit, en verwoorden inzichten die later in detail door Kant, Darwin of moderne zoölogen en ontwikkelingspsychologen zijn uitgewerkt. Onderstaande kan dan ook slechts een glimp geven van de genialiteit van deze filosoof.

De betekenis van geluiden

Als uitgangspunt voor Boek III neemt Porphyrius de bewering van zijn omnivore discussiepartners dat mensen enkel rechtvaardig kunnen handelen tegenover 'diegenen die tot een gelijkaardige soort als zichzelf behoren', en dat daarom mensen geen onrecht kunnen doen aan irrationele dieren (impliciet is hier natuurlijk de stelling dat mensen rationeel zijn). Om deze bewering onderuit te halen, wil Porphyrius aantonen dat ieder wezen met zintuigen en een geheugen in mindere of meerdere mate een rationeel wezen is, een wezen dat begiftigd is met rede dus (paragraaf 1). Hieruit zal dan volgen dat wij dieren rechtvaardig moeten behandelen.

In de Oudheid maakte men een onderscheid tussen interne en externe rede. De interne rede is de waarneming van de stilzwijgende stem van onze ziel. De externe rede is de spraak, de uiterlijke manifestatie van de emoties van onze ziel. Interne rede en externe rede gaan bij mensen onder normale omstandigheden samen: het ene kan niet zonder het andere bestaan - tenzij er natuurlijk iets mis is met de spraakorganen of met de hersenen. Porphyrius argumenteert dat het bij de dieren niet anders is: dieren maken toch niet toevallig geluiden?

Geschreven door Dirk Boeckx

vrijdag, 26 oktober 2007 11:54 - Laatst aangepast donderdag, 23 september 2010 00:43

Dieren spreken ook, maar we kunnen hen niet begrijpen, net zoals de meeste Grieken niet de taal van de Scythen of Indiërs of Syriërs kunnen begrijpen. Dit komt omdat er niemand is die ons de betekenis van hun geluiden kan vertellen (er zijn geen vertalers). Porphyrius geeft echter enkele voorbeelden van uitzonderingen: mensen die volgens legenden uit de Oudheid konden begrijpen wat vogels te vertellen hadden (par. 3). Toch kunnen we, uit observatie van de variëteit en het verschil in stemgeluiden, opmaken dat deze geluiden betekenis hebben: 'We horen een bepaald geluid wanneer ze verschrikt zijn, maar een ander soort geluid wanneer ze hun soortgenoten roepen, een ander wanneer ze hun jongen attent maken op voedsel, nog een ander wanneer ze elkaar omhelzen, en nog een ander wanneer ze ophitsen tot het gevecht.' Maar, zo gaat hij verder, de variëteit aan geluiden is zo groot dat zelfs degenen die hun hele leven doorbrengen met het observeren van dieren, het extreem moeilijk vinden om de betekenis van hun geluiden te achterhalen.

Tamme patrijs

'Het blijkt echter dat sommige dieren ons kunnen nabootsen, de Griekse taal kunnen aanleren en hun baasjes kunnen gehoorzamen. Welk mens is dan zo vrijpostig om te beweren dat dieren niet rationeel zijn omdat hij hen niet begrijpt? Kraaien, eksters, roodborstjes en papegaaien bootsen mensen na, onthouden wat ze hebben gehoord en zijn gehoorzaam aan degene die hen onderwijst.' Maar, zo gaat de auteur verder, indien niet alle dieren ons kunnen nabootsen, of indien ze niet allen in staat zijn onze taal te leren, wat dan nog? Zelfs niet alle mensen zijn tot nabootsing in staat, en dan hebben we het nog niet over nabootsing van de geluiden van dieren, maar over nabootsing van de vijf dialecten van het Grieks. Bovendien spreken sommige dieren de geluiden die wij maken niet, omdat hun spraakapparaat hiertoe ongeschikt is. Porphyrius vertelt dan het verhaal van een tamme patrijs uit de tijd dat hij nog in Carthago woonde. De patrijs stootte geluiden uit die leken op de geluiden van hemzelf en zijn vrienden; hij antwoordde hen zelfs. Dit laatste geluid maakte de patrijs niet wanneer Porphyrius zweeg, maar enkel wanneer hij tegen de vogel praatte (par. 4).

Van nature of niet

Een andere manier om aan te tonen dat dieren begiftigd zijn met rede is de observatie dat zij beslissingen nemen en kiezen tussen verschillende mogelijkheden. Het voorbeeld is dat van een jachthond die een prooi volgt. Wanneer iemand zou opwerpen dat dieren deze dingen van nature doen, antwoordt Porphyrius: 'Alsof wij onze rede niet hadden gekregen van de natuur. Integendeel, we geven de dingen namen, omdat we van nature aangepast zijn om dat te doen' (par. 6). Ook later komt de auteur nog terug op deze kwestie - die we vandaag de kwestie van het instinct zouden noemen: sommige mensen zeggen dat, als een dier iets van nature heeft, dit niets met rede heeft te maken. Porphyrius wijst echter op de absurditeit van deze bewering. Immers, om te kunnen leren moet de mens van nature over een zekere redelijkheid beschikken. Maar volgens de gewraakte bewering zou dit net betekenen dat de mens geen rede zou hebben! Integendeel, vele dingen krijgen mensen en dieren van nature, en sommige door discipline. Redelijkheid omvat beide (par. 10).

Geschreven door Dirk Boeckx

vrijdag, 26 oktober 2007 11:54 - Laatst aangepast donderdag, 23 september 2010 00:43

Porphyrius geeft nog een hele batterij andere argumenten om aan te tonen dat dieren begiftigd zijn met interne rede. Het verschil tussen dieren en mensen wat betreft redelijkheid is duidelijk niet een kwestie van essentie, maar van meer of minder. Interessant is dat Porphyrius beweert, zo'n 1500 jaar voor Kant, dat het onmogelijk is om zintuiglijke gewaarwording te hebben zonder de energie van het intellect erop te richten. De objecten die op onze ogen en oren vallen, produceren niet op zichzelf een gewaarwording. Daarom hebben dieren ook intellect, dat hun zintuiglijke waarnemingen coördineert en inhoudelijk kadert (par. 21). Uit het feit dat mensen intelligenter zijn dan andere dieren, volgt niet dat dieren helemaal niet intelligent zijn. Dat zou hetzelfde zijn als zeggen dat patrijzen niet kunnen vliegen omdat haviken hoger vliegen. Merkwaardig is ook dat Porphyrius het bestaan van rede bij dieren afleidt uit hun ondeugden, hun jaloezie (hoewel hun ondeugden minder erg zijn dan die van de mensen): b.v. de competitie van verschillende mannetjes voor een vrouwtje (par. 10). Porphyrius besluit dus uit de aanwezigheid van hartstochten (die eeuwenlang geassocieerd werden met het irrationele) tot de aanwezigheid van rede/rationaliteit: een sterk inzicht dat hem op het niveau van 20ste-eeuwse ontwikkelingspsychologen plaatst.

Nog een argument: vele dieren zien dat een val met voedsel inderdaad een val is, maar komen er toch op af uit honger of uit mateloosheid. Soms echter haalt de rede het van de honger en vertrekken zij zonder zelfs geprobeerd te hebben het eten uit de val te halen (par. 14).

Als het ware

Aangezien dieren door het bezit van rede met ons verwant zijn, zegt Porphyrius dat het zeer onrechtvaardig is hen te vernietigen omwille van luxe of genot: 'Als de vernietiging van dieren en het eten van vlees evenzeer vereist waren als lucht, water, planten en fruit - zonder dewelke men niet kan leven - dan zou dit onrecht op noodzakelijke wijze verbonden zijn met onze aard.' Nu echter vergelijkt de auteur het eten van vlees omwille van de smaak met het verwerven van oorlogsbuit uit plezier (en b.v. niet om zijn familie te verdedigen - par. 18). Daarbij mag men planten niet met dieren vergelijken. 'Gewaarwording is het fundament van alle verwantschap, verwantschap is het fundament van alle rechtvaardigheid.' (par. 19)

Porphyrius gaat vervolgens in op het argument dat God de dieren geschapen heeft voor het nut van de mensen: het varken werd geschapen om geslacht en opgegeten te worden. Wat, vraagt hij, is dan het nut voor de mens van luizen, vliegen, vleermuizen, kevers, schorpioenen en adders? Of van walvissen, waarvan er honderden soorten bestaan? In elk geval zullen we onrechtvaardig handelen indien we deze dieren aanvallen, die immers niet voor ons nut zijn geschapen. Maar in verband met de varkens en soortgelijke dieren: de tegenstander zal er met zijn redenering niet aan ontkomen om toe te geven dat God de mensen geschapen heeft voor het nut van de wilde dieren die hen opeten, aangezien wij nuttig zijn voor die dieren. Het verschil is dat die wilde dieren eten uit honger, terwijl wij varkens eten omdat we het lekker vinden, of leuk. Hierdoor echter worden een moordachtige neiging en brutale natuur in ons in stand gehouden, die ons ongevoelig maken voor medelijden (par. 20). Wat ongevoeligheid betreft neemt Porphyrius de mensen op de korrel die zeggen dat dieren niet verrukt kunnen zijn, noch woest, noch beangstigd, noch kunnen voorzien in wat nodig is, noch zich iets kunnen herinneren, maar dat ze al die dingen als het ware doen. 'En ik weet niet welk antwoord te geven aan hen die zeggen dat dieren noch horen noch zien, maar als het ware zien, en als het

Geschreven door Dirk Boeckx

vrijdag, 26 oktober 2007 11:54 - Laatst aangepast donderdag, 23 september 2010 00:43

ware horen; dat zij geen stemgeluiden uiten, maar dat ze deze als het ware uiten; en dat, om het kort te maken, zij niet leven, maar als het ware leven.' (par. 22) Blijkbaar waren er ook in de Oudheid al wetenschappers die minachtend neerkeken op het antropomorfiseren (vermenselijken) van dierlijke gedragingen, en die, net omdat ze zogezegd objectief wilden zijn, het toekennen van emoties aan dieren altijd lieten voorafgaan door 'als het ware', en daardoor de dieren tot objecten herleidden...

Het is niet omdat sommige dieren beestachtig zijn, dat we aan de rechtvaardigheid moeten verzaken. Sommige mensen zijn immers nog beestachtiger voor hun naasten dan wilde dieren. Maar daarom geven we de idee van de verwantschap tussen hen en andere, mildere dieren, nog niet op. Noch tamme, noch wilde dieren mogen worden opgegeten, net zoals we onrechtvaardige mensen niet opeten (par. 26).

Niet kwetsen

De persoon die zich onthoudt van alles wat bezield is, zal voorzichtiger zijn om zijn eigen soort niet te kwetsen dan degene die dat niet doet. Maar degene die zich in de rechtvaardigheid enkel tot de mens beperkt, zal zelfs bereid zijn om, zoals iemand die opgesloten is in een nauwe ruimte, het verbod op onrecht ten aanzien van zijn naaste van hem weg te trekken. Rechtvaardigheid, aldus Porphyrius, kwam niet tot stand uit de verbintenis van mensen met elkaar. Rechtvaardigheid bestaat in het niet kwetsen van wat onschadelijk is. Essentieel daarbij is het rationele over het irrationele te laten primeren. Wie zijn hartstochten in toom kan houden, zal dichterbij het goddelijke komen. Het meest voortreffelijke wezen in het universum is volledig onschadelijk; doordat het een kracht bezit die alle dingen in stand houdt en ten goede komt, heeft het zelf niets nodig. Wij als sterfelijke wezens hebben echter bepaalde dingen nodig. Maar daartoe hoeven we meestal niet eens planten te schaden, wanneer we nemen wat zij afwerpen; of fruitbomen, wanneer we hun dode vruchten eten (par. 26). De persoon die zich door zijn hartstochten laat leiden brengt enkel aan zijn vrouw en kinderen geen schade toe. Maar hij veracht en bedriegt andere personen, omdat hij als gevolg van het overwicht van het irrationele in zichzelf gefixeerd is op sterfelijke bekommernissen. Hoe ruimer echter de kring van schepselen die men geen schade toebrengt, hoe dichterbij God men staat (par. 27).

Dit artikel werd gepubliceerd in [EVA Magazine 20](#)